

Tərədən dərnəqə kibi lirik

1822-nci ildə Vengriyada Petefi adlı biri anadan olmuşdur. Bu coşuq bəyuzək Vengriya ədəbiyyatında ən parlaq bir jəldəz olmuşdur. Son dərəcə əzizətli məcaralar ke-cirmiş bir əmrə salib bu həssas şair, Lermentov kibi 27 yaşlarında olmuşdur. O, çənlə Vengriyanın azadlıq uqurunda qoşmuşdur. Bajron kibi Petefi kənyilly orduja jazılmış, milli azadlıq uqurunda cərgəmişdir. Bu, vengriyalıların avstriyalılara qarşı uşjan etdiyi zaman olmuşdur. «Kənyyn tanrıy-azadlıq» olan bu qajnar şair milli himnlər qoşur, Vengriya marseljozə ja zər. Bəyləliklə o, Vengrija inqilabı nın ən parlaq siması olur. Saldatlar icərisində daha böyük nıfuza malik olmaq uşyn orduja girir.

Birinci Nəqolajın qoşunu Vengrija huşun edəndə müvəqqəti həkumət Peştdən qasır. Petefi son nəfəsinə qədər düşmənlə mübarizə aparaçaqına and icir. Cərd ordusına qarşı durur. Vengrija generalı Bem, Petefinin təhlykədə olduğunu hiss edir, onu bu fəlakətdən qurtarmağa çalışır. Petefi cəbhədən geri cəkilməyir. Nihajət Vengriyanın ən huşra guşələrində belə adə dillərdə gəzən bu hiss şairi, bu böyük sənətkar, rus qazaqlarının qıyılcları altında parca - parca edillir. Lakin məsələ bununla bitməyir. Vengriyada cür - bə - cür şajilər jaylır. Guja Petefi bəlməmişdir. Guja o düşmən torpaqına kecmiş və bir gün vətəninə dönəcəkdir. Maraqlı burasıdır ki, Vengriyanın bir coq jərlərin də saxta Petefilər zihura cəqır. Xalq hər dəfəsində bunları böyük həyəcan və səvinclə qarşılayır. Ancaq böyük sənətkarın rolunu oğnamaq hər fərdləqəja mümkün olmadıqından, onları jalans Petefi olduqu aşkara cəqır.

Hərətli oqucu bizim əsl məsələmiz Petefi dəjil. Bu inçə lirik şairdən Lunacarski bir səra seşirlər tərcümə edərək, mükəmməl izahatlı bir müqəddimə cərd etdirmişdir. Petefi haqqında orada daha ətraflı məlumat var. Mənə bu məqaləni jazdırən təmmilə başqa bir məsələdir. Professor Vidl, Petefidən bəhs edirkən jazırki: «Petefi şubhasız ki, Vengriyanın ən böyük lirikidir. Bənə əjlə gəlir ki, dınyanın bir jazıcsı belə onun qədər tərədən dər aqa kibi lirik dəjildir». Bənə bu məqaləni jazdırən həməni bu tərəfdir.

Joqsa Petefi ilə Vaqif arasında sənli jəqınlıq joqdur. Petefi milli azadlıq uqurunda cərgəşən, Vaqif isə xanlar həjətindən danışan şairdir. Dedim ki Petefinin tərcüməli həli, bənə ədəbiyyatımızda həssas şairi, saqraq bylbyl lışanına malik Vaqifi xatırlatdı. İki əsrlik ədəbi tariximizdə tərədən dərnaqə kibi lirik, həm də inçə bir lirik adəni o d a ş ı m a q d a d ı r. Əmrünü bir qısmınlı joqsulluqla keci-rən Vaqif dəxi fəci-İləm də oqlu ilə birlikdə - öldürülmüşdür. Petefini oqujarkan, gəzümde Vaqif çəmləndi. Vaqif ədəbiyyatımızda qərabətdən təmizləjən, şux, inçə bir şairimizdir. Gəzəldən, gəzəllikdən danışan sənətinin, huşərinin səvilməsində onun kibi ikinci bir həçə vəznində jəzan şairimiz joqdur desək jənləmarız zənnindəjəm. Vaqifi tanımayan bir tyrk kəndi joqdur. Saz aşqlarının danışdıqları naqıllarda belə Vaqifin seşirlərinə rast gəlmək olar. Vaqif iliklərinə qədər lirikdir. O, böyük bir inçəlik və gəzəllik şairidir. Petefinin qəbinin tanrıy-azadlıq dərnaqə, Vaqifin sultanı, «alla hı», «məkkəsi», «mədinəsi» gəzəlidir. Bu xysusda şairin özünə myra cət edəlim:

Ej kə'bəm, kərdəlam, məkkəm, mədinəm
Hər zaman küjünə zıjarətimdir.
Qıblə deşib, qaslarına baş əjmək
Gecə - gündüz bənim ibadətimdir.

Hələ bu joldakı tələbinə baqınız. Bulut ziyfli, aj qabaqlı gəzəlin
Duruban başına dolanmaq gərək;
Bir evdə ki, ojlə gəzəl olmağa
O ev bərbad olub talanmaq gərək.

Vaqif, juqarı təbəqə qadınları - lı, saraj sənətlərinin təsvirə alış- rındır. O, solis təb'ini sərf etmək jollarını jəqıy seşirdi. Usty -başlı nber qoqanlar onun İlham pərisi- dir. Bu uqurda jazdıq seşirlərdə hec bir qəjri təbillik, qəjri səmimilik jə rast gəlməzsəniz. Vaqif öz ideol- gıyasını məhir toqucu kibi işləjə- rək zəngin bir nəş hələnə salır. Fikri bədi jollarla ifadə etməyi Vaqif dən oğrənməlidir. İlk baqımda insana asan gəryənən, lakin jazılması cətin olan Vaqif seşirlərində ehtijətli işlə- jən böyük usta əli vardır. O, fikrini şablən jollarla ifadə etməjən şairlər dəndir.

Kür qıraqından ordunun Qara- baqə qajıtməsini istəjən Vaqif, nıl jətini dyz jolla xana bildirməyir. O burada şairlik qydrətinin inçəlijin- lən istifadə edir, jurduna qarşı xan la həsrət ojatmaq uşyn belə bir se- r insad edir:

Cür qıraqın əçəb seşirəgəni var:
Jaşılbaş Sonan həjif ki, joqdur.
Jəu tər cəqalı, siyah tellərin
Hərdən tamaşası həjifki joqdur

Şair acıqcasına kür qıraqını təsləməyir. Lakin orada gənyl fərəh əndirən bir xysusijət də gərməyir. Əksinə, bədi jollarla Kür sahilinin çən səqıy olduqunu təsvir, Qara- baqə dənəji təsvir edir. İfadənin belə bədi jollarını oğrənmək uşyn Vaqifi diqqətə oqumalıdır. Vaqif sənətinin - səmimilik, təbillik çən və şirəsidir. Hələ olduqu sarajda ha kim dil farsça, fərmanlar farsça jazıldıq halda, Vaqif öz əsərlərini şirin, təmiz bir tyrkçə ilə jazmış- dır. Əmrünü, sənətini tərəvətini xan- lar xidmətinə sərf edən, axırda da xəmlər əli ilə öldürülən bu lirik şairin gəzəli təsvirindəki inçəlijə baqınız:

Xumar - xumar baqmaq gəz qajda- sındır,
Lələk qəzarmaq yz qajdasındır,
Pərişanlıq zylfın öz qajdasındır
Nə bədi səbadan nə şənədəndir.

Vaqif jəradıcsılıqında bojlə seşir ləri oqujarkan insan: «dınjanın hec bir şairi tərədən dərnaqə kibi bu qədər səmimi, bu qədər təbi seşir jazmamışdır» demək istəyir.

Vaqif jəradıcsılıqında farsça- dan ədəbiyyatımıza girmiş bylbyl obrazına rast gəlməzsəniz. O, jalınlı jazılbaş Sonan (gəzəl məna- sında) tanıyır. Buna onun bir coq seşirlərində rast gəlmək olar. İstər bu tərəfi, istərsə liriqasını gərmək uşyn bu seşirə baqın:
Bojun surahındır, bədənini bylur,
Gərdənin cəkilməş minadan Pəri!
Sən ha bir Sonasan, cida dışybsən
Bir böyük jaşılbaş Sonadan Pəri!

İxtlatın şirin, səzün məzəli;
Səkar gylısyndən çanlar təzəli;
Ellər jəraşlıq, ölkə gəzəli;
Sən elə gəzəlsən binadan Pəri!

Avcıy olmuşam sən tək maralın;
Xijalından cəqmaz hər giz xəjalın;
Ənliji, kirşanı neşlər çəmalın;
Nə gəzəl doqubsan anadan Pəri!

Bəjlə sənətkarlıqla əsərimizi ide jəsni ifadə etməyi dərindən başarmalıyız. Vaqif jalınlı həçə vəznində məharət gəstərməmişdir. O, əru- zun dəxi qlassiq nımunələrini («gər mədim») vermişdir. Bir, sölə vaqifin seşirlərini oqujarkan professor Vidl «Janlırsın professor, dın janın başqa bir jərində, Petefidən 100 il qabaq Qarabaqda da tərə- dən dərnaqə kibi lirik saqraq bir şair jəşamış, əmrünü gəzəl sənət əsərləri jəratmaqə sərf etmişdir».. Demək istərdim.

LIRIK ŞAIR.